

В. О. Анопрієнко,
аспірант, Чернігівський державний технологічний університет

РЕКРЕАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ

Анотація. У статті визначено роль, місце та досліджено складові рекреаційної інфраструктури як першооснови рекреаційної індустрії, яка є однією з найперспективніших галузей для розвитку української економіки.

Annotation. The article defines the role, place and investigations of recreational infrastructure as a fundamental principle of recreational industry, which is one of the most promising areas for the development of the Ukrainian economy.

Ключові слова: рекреаційна інфраструктура, рекреаційний простір, рекреаційно-виробнича інфраструктура, рекреаційно-побутова інфраструктура, функціонально-спеціалізована інфраструктура, культурно-історична інфраструктура.

Вступ. У світовій ринковій економіці останнім часом все більшого значення набуває ринок рекреаційних послуг, що являє собою складну систему, основним завданням якої є задоволення рекреаційних потреб населення. Основу ринку рекреаційних послуг формує велика та швидкозростаюча частина світового господарства - рекреаційна сфера. Особливу роль в якій відіграє найважливіша підсистема, а саме рекреаційна інфраструктура. В умовах ринкової економіки та конкуренції успішна діяльність рекреаційної індустрії можлива лише за умови достатньо розвиненої інфраструктури.

Саме формування всіх умов для ефективної роботи у сфері рекреації саморегулюючих механізмів, розвиток яких потребує об'єднання зусиль всіх учасників системи обслуговування – перевізників, підприємств розміщення, організацій дозвілля, відповідних державних служб і відомств у єдиний технологічний комплекс, здатний забезпечити надання надійного і якісного сервісу.

Інтеграція всіх учасників рекреаційної галузі повинна ґрунтуватися на єдиних стратегічних спрямуваннях та орієнтації на довгострокове взаємовигідне співробітництво.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми підвищення ефективності розвитку рекреаційної інфраструктури в регіонах відображені в наукових працях таких провідних науковців, як М.П. Бутко, З.В. Герасимчук, М.І. Долішній, П.В. Гудзь, О.І. Гулич, В.С. Ковешніков, Н.В. Коленда, М.П. Крачило, Ф.Ф. Мазур, М.К. Орлатий, П.Т. Саблук, І.В. Смаль, В.А. Смолій, О.Г. Топчієв, Л.М. Черчик, О.С. Шаптала, І. М. Школа та інших дослідників.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо вирішення питань ефективного та інтенсивного розвитку рекреаційної інфраструктури як на регіональному так і на галузевому рівнях, на даний час маємо сферу рекреації, яка перебуває у занепаді. За умов нестабільності, в якій наразі перебуває вся економічна система нашої держави, продовжує залишатись актуальною необхідність в подальших дослідженнях цілого спектру питань щодо сталого розвитку рекреаційної сфери перспективних у цій галузі регіонів.

Метою статті є дослідження складових, визначення ролі та місця рекреаційної інфраструктури як першооснови рекреаційного простору в нарощуванні соціально-економічного потенціалу регіону, у створенні сприятливих умов для задоволення матеріальних та рекреаційних потреб людини, підвищення життєвого рівня та добробуту широких верств населення.

Результати дослідження. Сучасні умови трансформаційної економіки встановлюють перед регіонами нашої держави нові завдання орієнтації на власні ресурси, що вимагає нових організаційних рішень, які дають змогу при порівняно невеликих витратах раціонально використовувати навіть обмежені ресурси. Вирішення питань збереження та відновлення здоров'я населення можливе за умови ефективного функціонування рекреаційної сфери, шляхом розвитку її інфраструктури, що є базисним фактором стійкого функціонування та еволюційної динаміки рекреаційного комплексу області.

Останнім часом все частіше вживаються такі терміни як рекреаційна інфраструктура. Але в різних підходах вчених вкладається неоднозначний зміст в одні й ті ж дефініції.

В енциклопедичному словнику-довіднику з туризму під рекреаційною інфраструктурою розуміється сукупність галузей і закладів, які обслуговують клієнтів і створюють рекреаційні ланцюги - парки, зони відпочинку, курорти, лікувально-оздоровчі заклади, бази відпочинку тощо [9].

У словнику законодавчих термінів формується визначення рекреаційної інфраструктури як сукупності засобів забезпечення організації та здійснення рекреаційної діяльності, тобто це шляхи сполучення, заклади/місця розміщення і харчування, транспортні засоби, еколого-освітні центри, елементи рекреаційного благоустрою тощо [5] (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM036987.html).

Більш розширене поняття подається у географічному словнику "Світ географії та туризму", де рекреаційна інфраструктура трактується як сукупність інженерно- і санітарно-технічних комунікацій, споруд та обладнання комунально-господарських та побутових комплексів, їх автоматизація на основі сучасних інформаційних технологій [1] (<http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/slovyki/i1/infrastrrekr.htm>).

Займаючись дослідженням рекреації і туризму, І.В. Смаль стверджує, що "рекреаційна інфраструктура - сукупність модусів розміщення, закладів оздоровлення, харчування, розваг і реалізації рекреаційно-туристичних послуг, комунікаційних систем життєзабезпечення, зв'язку і транспорту, функціонування і взаємодія яких спрямована на задоволення рекреаційних потреб людини" [8].

Дуже лаконічне, але в той же час об'ємне за змістом поняття дається в енциклопедичному словнику "Курорти", де зазначено що рекреаційна інфраструктура - сукупність споруд, будівель, систем і служб, які необхідні для функціонування рекреаційної системи" [2] (http://www.studyroom.ru/glossari_start/glossari_kurortologij/glossari_16.htm).

Як обслуговуючий комплекс та підсистема рекреаційної системи доповнюється визначення рекреаційної інфраструктури у словнику туриста [6].

У контексті наукового осмислення можна сформулювати таке визначення, що першоосновою рекреаційної індустрії є рекреаційна інфраструктура – сукупність галузей, засобів та видів діяльності, спеціалізованих підприємств функціональне призначення яких виявляється у забезпеченні ефективного використання природно-рекреаційних ресурсів (об'єктів, комплексів, територій) для задоволення потреб рекреантів. Завдання рекреаційної інфраструктури полягає у здійсненні рекреаційного обслуговування, сприянні комплексному відтворенню здоров'я людини в процесі реалізації її особистих і суспільних рекреаційних потреб за допомогою надання різного роду рекреаційних послуг і духовних благ. Рекреаційна інфраструктура має складну внутрішню будову – розрізняють

компоненти, ланки, об'єкти. Основою поділу рекреаційної інфраструктури на компоненти та ланки – спільне функціональне призначення складових у процесі суспільного відтворення, тобто спрямованість об'єктів та створення умов для задоволення певного кола рекреаційних потреб суспільства, населення. У найзагальнішому вигляді рекреаційна поділяється (рис. 1) на рекреаційно-виробничу, рекреаційно-побутову, функціонально-спеціалізовану та культурно-історичну складові.

Рекреаційно-виробничу інфраструктуру рекреаційної сфери створює та підтримує в належному матеріально-технічному стані як інші складові інфраструктури (соціально-побутової та функціонально-спеціалізованої), так і складові рекреаційного потенціалу - природно-рекреаційних ресурсів, об'єктів, комплексів, територій. Наявність комплексуютьовуючих ознак, в якості яких виступають технологічні зв'язки галузей, є головним для рекреаційно-виробничої інфраструктури а основним функціональним призначенням її є створення відповідних умов для безперервного процесу відтворення на різних рівнях [4].

Територіальний аспект розвитку рекреаційно-виробничої інфраструктури полягає у специфічному характері розміщення і просторової організації її матеріально-технічної бази. Він обумовлений як роллю, місцем та функціями галузей інфраструктури рекреаційної сфери у територіальній структурі господарства, так і їх техніко-економічними особливостями.

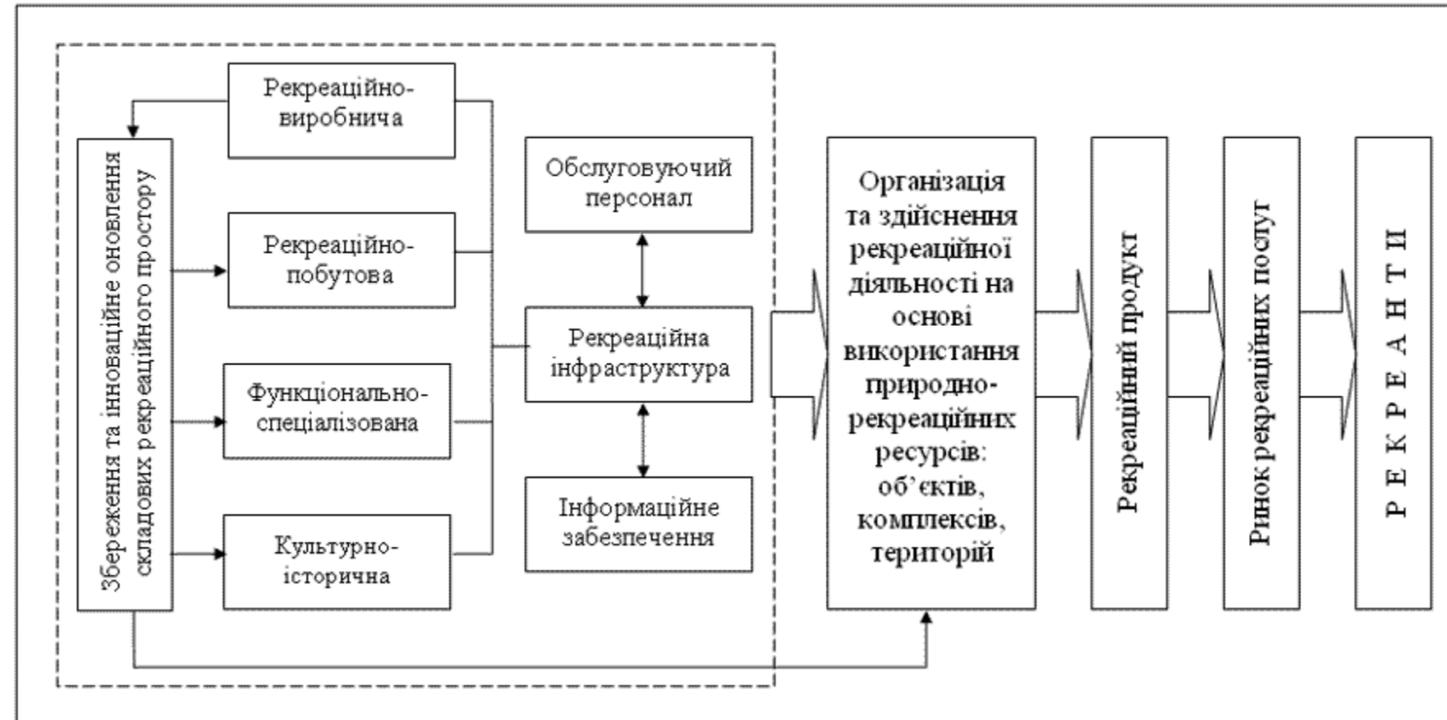

Рис. 1. Функціональна роль, склад та місце рекреаційної інфраструктури в рекреаційному просторі

Рекреаційно-виробничу інфраструктуру забезпечує обмін, служить матеріальною основою здійснення просторових економічних зв'язків, сполучною ланкою між іншими компонентами рекреаційного простору, забезпечує збереження створеного виробничого потенціалу та виготовлення рекреаційного продукту, що у кінцевому рахунку рівнозначно її збільшенню. Розвиток рекреаційно-виробничої інфраструктури обумовлює залучення у рекреаційну сферу виробничих сил нових районів, підвищення територіальної та соціальної мобільності населення. Тому вона виступає як фактор, який організовує рекреаційний простір, забезпечує подальшу реалізацію географічного розподілу праці. Без певного рівня розвитку рекреаційно-виробничої інфраструктури виникають труднощі або взагалі унеможливується рекреаційне освоєння територій. Отже розвинута інфраструктура створює ефект зворотного зв'язку, залучаючи на дану територію нові підприємства, розширюючи межі експлуатації природних ресурсів, розвиваючи функціонально-спеціалізовану інфраструктуру, додаючи важливий імпульс притоку рекреантів.

В склад рекреаційно-виробничої інфраструктури входять: будівельні та будівельно-монтажні підприємства; реставраційні та художні майстерні; спеціалізовані ремонтні підприємств та санітарні служби; підприємства видобутку рекреаційних матеріалів, засобів, сировини і т. ін.; інженерні мережі, дамби, греблі, захисні споруди та інші об'єкти і комунікації (рис.2).

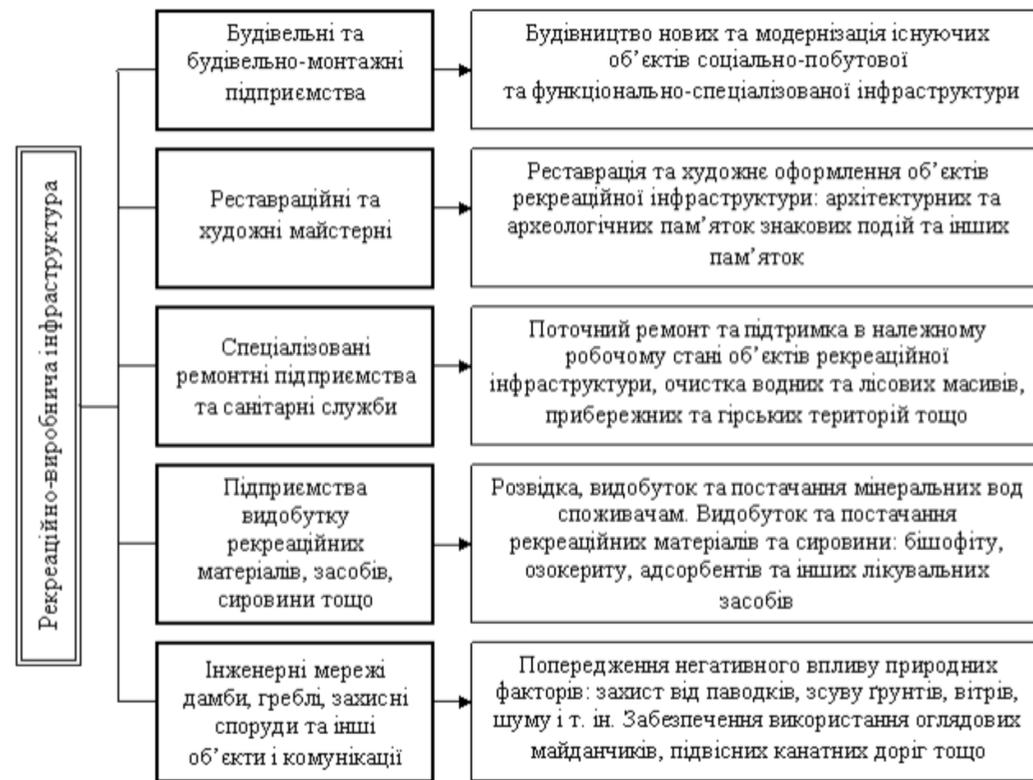

Рис. 2. Складові рекреаційно-виробничої інфраструктури

Завдяки функціонуванню рекреаційно-виробничої інфраструктури здійснюється збереження, інноваційне оновлення та нарощування матеріально-технічної бази рекреаційного комплексу регіону, збільшується якісний потенціал рекреаційного простору, підвищується ефективність регенеративних, профілактичних, оздоровчих та лікувальних функцій відповідних підприємств рекреаційної інфраструктури.

Рекреаційно-побутова інфраструктура спрямована на створення умов для відтворення здоров'я людини, задоволення її потреб у належних умовах життя під час відпочинку. В її складі розрізняють такі компоненти (рис. 3): житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, транспорт, зв'язок, сільське господарство, переробна та харчова промисловість, торгівля та громадське харчування тощо.

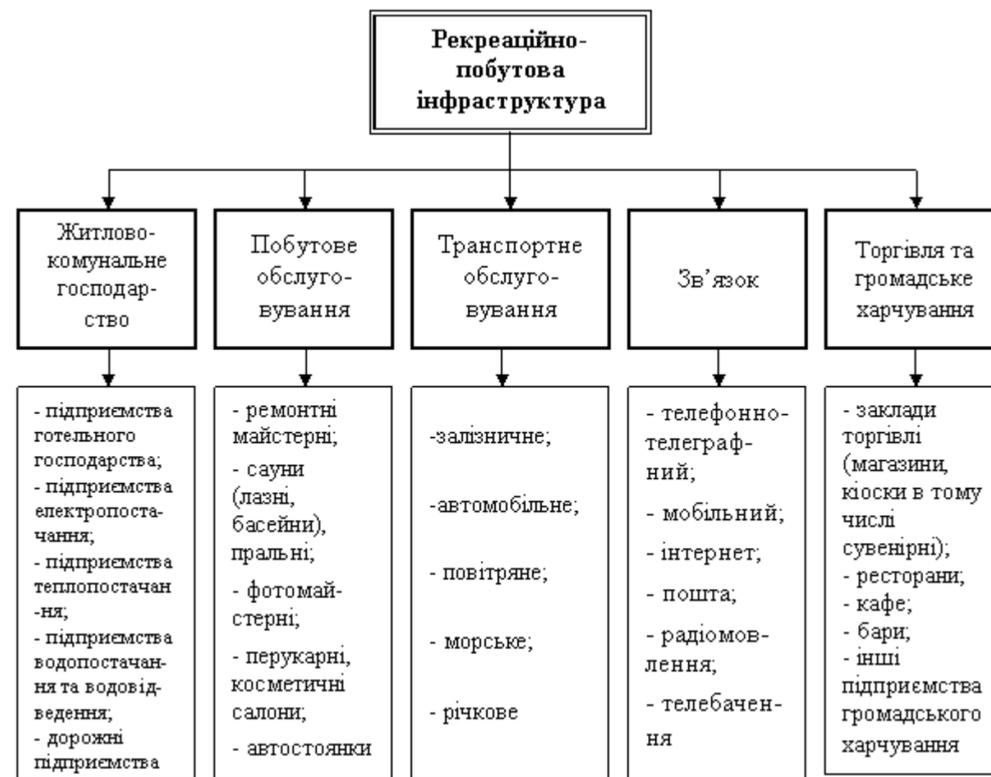

Рис. 3. Складові рекреаційно-побутової інфраструктури

Основною компонентою рекреаційно-побутової інфраструктури є житлово-комунальне господарство, яке забезпечує першочергові потреби населення у житлі та суттєво впливає на створення необхідних умов для функціонування готелів та всього рекреаційного простору. Підприємства готельного господарства є одним з найголовніших елементів інфраструктури рекреаційної сфери, яка істотно впливає на розвиток рекреаційної діяльності в регіоні. Також, діяльність рекреаційних підприємств не можлива без об'єктів життєзабезпечення (комунального господарства): електро-, тепло-,

водопостачання, системи каналізації та очищення стоків, дороги тощо.

Побутове обслуговування є необхідною складовою рекреаційно-побутової інфраструктури, оскільки надає десятки різноманітних виробничих і невиробничих послуг. Серед них ремонт взуття, одягу, побутової техніки, годинників, радіоелектронних виробів, автомобілів, прання, хімічне чищення, фарбування одягу; виготовлення фотографій, букетів, послуги перукарень та косметичних салонів тощо. Побутове обслуговування постійно зазнає змін, бо удосконалюються старі і запроваджуються нові види і форми обслуговування.

3 погляду організації інфраструктурного (http://ua-referat.com/%D0%86%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0), забезпечення рекреаційної індустрії (http://ua-referat.com/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81), одне з ключових місць належить транспортній (http://ua-referat.com/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82) системі. Питання охоплює проблему транзитних перевезень, організацію залізничного сполучення, розвиток (http://ua-referat.com/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA) автомагістралей, повітряного, морського, річкового транспорту (http://ua-referat.com/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82), що здійснюють перевезення рекреантів від постійного місця проживання до рекреаційного регіону та у зворотному напрямку, а також пересування на самій рекреаційній території.

Неможливий розвиток (http://ua-referat.com/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA) рекреації без системи зв'язку та комунікацій, які забезпечують процес передачі інформації на відстань (тобто. телекомунікації). Сюди входять відділення зв'язку, телефонно-телеграфні станції, пошта, радіомовлення, телебачення, мобільні системи телефонного зв'язку (стілнікова, супутникова), інтернет (електронна пошта, відеозв'язок).

Важливе значення для організації рекреаційної сфери є сільське господарство, яке обслуговує все населення, а також задовольняє її потреби рекреантів, забезпечуючи свіжими сільськогосподарськими продуктами харчування.

Підприємства харчової і переробної промисловості посідають важливе місце у розвитку рекреаційної діяльності, оскільки забезпечують переробку рослинницької й тваринницької продукції з метою одержання продовольства для населення та забезпечення підприємств рекреаційної індустрії.

Торгівля і громадське харчування є важливою складовою розвитку рекреації. Крім традиційних підприємств галузі розвивається мережа спеціалізованих магазинів (сувеніри, туристичне знаряддя, лижний інвентар, човни, засоби рибної ловлі тощо), закладів громадського харчування швидкого обслуговування (ресторани, кафе, бари), що забезпечують комплексне обслуговування рекреантів та задовольняють повсякденні потреби відпочиваючих.

Рекреаційно-побутова інфраструктура відіграє одну з основних функцій в організації рекреаційної діяльності регіону, оскільки створює необхідні умови для організації надання рекреаційних послуг.

Фундаментальною основою розвитку рекреаційної індустрії є функціонально-спеціалізована інфраструктура, оскільки виконує відтворювальну функцію.

Відновлення фізичних властивостей індивіда здійснюється на базі лікувально-профілактичних закладів, де формується фізично підготовлена та активна особистість, що відповідає певним вимогам суспільства до якості робочої сили. Вона охоплює заклади та установи (рис. 4), які забезпечують загальнооздоровчий відпочинок (пансіонати, будинки та бази відпочинку, дитячі оздоровчі табори), санаторно-курортне лікування (санаторії, профілакторії, курортні поліклініки), заняття фізичною культурою і спортом (спортивні бази, кемпінги, фізкультурно-розважальні комплекси, плавальні басейни, спортивні майданчики, майданчики для пляжного волейболу, майданчики для катання на ковзанах, майданчики для гри в хокей тощо), любительське і спортивне полювання й рибальство (туристичні бази) тощо.

Рис. 4. Складові функціонально-спеціалізованої інфраструктури

Основу організації загальнооздоровчого відпочинку створюють пансіонати, будинки та бази відпочинку, дитячі оздоровчі табори, які, забезпечують профілактику захворювань і відпочинок населення, що призводить до підвищення працездатності. Вказані заклади розміщуються у багатих рекреаційними ресурсами місцевостях: сприятлива погода, фітонцидні властивості лісів, акваторії тощо [10].

Фундаментом санаторно-курортного лікування є санаторії, профілакторії, курортні поліклініки, які надають послуги з профілактики та лікування захворювань, оздоровчого відпочинку. Ці лікувально-профілактичні заклади розташовані в місцях з цінними курортологічними ресурсами, що об'єднують такі природні фактори, як клімат, мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит, бішофіт, морське купання тощо [10].

Фізична рекреація (об'єкти, що використовуються для заняття фізичною культурою і спортом) є найважливішим фактором організації функціонально-спеціалізованої інфраструктури, яка направлена на тренування людського організму, формування, відновлення, укріплення та збереження здоров'я людини, нейтралізацію негативних наслідків виробничої діяльності [3]. Для підвищення рухової активності населення у літній та зимовий періоди пріоритет надається фізкультурно-оздоровчій роботі в місцях масового відпочинку. Так, спортивні бази, фізкультурно-розважальні комплекси, плавальні басейни, спортивні майданчики, майданчики з пляжного волейболу, майданчики для масового катання на ковзанах, майданчики для гри в хокей тощо, задовольняють потреби людей у зміні видів діяльності, у активному відпочинку, у неформальному спілкуванні під час заняття фізичними вправами.

Одним із впливових факторів організації туристичної бази, кемпінгу є любительське і спортивне полювання й рибальство, що забезпечує активний відпочинок, задоволення мисливських інстинктів і зняття психоемоційних перевтомлень та здійснюється на спеціалізованих територіях (полювання: польове, лісове, гірське, підводне тощо; рибальство: озерне, річкове, морське).

Культурно-історична інфраструктура зорієнтована на відтворення духовних, інтелектуальних (через культурно-освітнє середовище) властивостей людини. До неї належать об'єкти, створені людиною, пов'язані з історією, культурою та сучасною діяльністю людей, які мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватись в рекреаційній діяльності для задоволення специфічних рекреаційних потреб населення. Поділяється культурно-історична інфраструктура на такі складові (рис. 5): археологічні, архітектурні, подієво-інформаційні, літературно-мистецькі, героїко-виховні та науково-пізнавальні.

Археологічні об'єкти досить рідко, але стають визначальним чинником формування рекреаційної інфраструктури. Так, археологічні знахідки, зібрані в одному місці, стають привабливими для великої кількості туристів. Не меншу притягальну силу мають і місця, де були зроблені унікальні археологічні відкриття, які проливають світло на історію людства й цивілізацій, здатні викликати в людини певні почуття й переживання.

Архітектурні споруди, як об'єкти споглядання, переходять у ранг рекреаційної культурно-історичної інфраструктури, оскільки відрізняються унікальністю й культурною значимістю. Важливим моментом при цьому є обсяг інформації, сконцентрованої в об'єкті, його естетична й науково-пізнавальна цінність, а також рівень подієвості, який дозволяє перетворювати архітектурні комплекси на вузлові пункти при організації екскурсій та інших видів рекреаційної діяльності, за допомогою залучення кількох історико-культурних пластів.

Одними із динамічних чинників розвитку рекреаційної індустрії є подієво-інформаційні комплекси, оскільки включають мотиваційні передумови подорожі та охоплюють найбільш суттєві прояви сучасного життя з його модою, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки, включають його пропаганду й механізми реалізації.

Літературно-мистецькі об'єкти як складові культурно-історичної інфраструктури пов'язані з мистецтвом, особистостями та їх культурною спадщиною.

Рекреаційне освоєння історичної спадщини має не тільки економічне значення, але й виховне. Героїко-виховні об'єкти опосередковано впливають на формування рекреаційної інфраструктури і частіше пов'язані із знаковими подіями, що супроводжували розвиток історії й культури та особистостями, які лишили слід в історії людства. До них належать серії комплексів, пов'язаних однією історичною подією або об'єднаних пам'яттю про одну і ту ж історичну особистість.

Рис. 5. Складові культурно-історичної інфраструктури

Культурно-історична інфраструктура відіграє не менш важливу роль для розвитку рекреаційної сфери, оскільки культурне збагачення людини у вільний час представляє собою невід'ємну частину соціального та духовного життя особистості.

Першоосною для організації рекреаційної діяльності є природно-рекреаційні ресурси. Рекреаційна інфраструктура спрямована на ефективне використання природно-рекреаційних ресурсів з метою задоволення рекреаційних потреб населення.

Природно-рекреаційні ресурси є базою, на якій створюється рекреаційна інфраструктура. Природно-рекреаційні ресурси є визначальною компонентою рекреаційного простору, оскільки з одного боку, як вид місцевості, є середовищем, в якому відбуваються рекреаційні процеси, а з іншого унікальним об'єктом споглядання, тобто перетворюється на рекреаційну атракцію. В склад природно-рекреаційних ресурсів входять: погодно-кліматичні, водні, ландшафтні, флоро-фауністичні та геологічні ресурси (рис. 6).

Рис. 6. Складові природно-рекреаційних ресурсів

Одними з визначальних чинників для розвитку рекреаційної діяльності є погодно-кліматичні ресурси, які зумовлюють просторову організацію відпочинку, оскільки, лікувальна дія клімату може використовуватись для профілактики і лікування захворювань в будь-яких кліматичних районах.

Особлива роль в організації відпочинку належить водним ресурсам. Можливість займатися різноманітними видами спорту, мікрокліматичний комфорт, естетична дія берегових мальовничих ландшафтів, зміна вражень - все це, діючи в комплексі, сприяє природному лікуванню. Ось чому більшість рекреаційних закладів і майже всі заклади короткочасного відпочинку населення розміщуються або безпосередньо на берегах водойм, або поблизу них. Наочним підтвердженням цього є сам перелік найбільш масових видів рекреаційних занять на водоймах.

Ландшафтні ресурси подвійно впливають на розвиток рекреації. Як природний об'єкт, ландшафти формують достатню пейзажну різноманітність. Перевагу отримують ті регіони, які володіють ландшафтною мозаїчністю і поєднанням на обмежених територіях прибережних, гірських, лісових, приозерних, прируслівних місцевостей у різних комбінаціях.

Важливою ланкою природно-рекреаційних ресурсів є флоро-фауністичні. Наявність лісових, паркових насаджень мають значний вплив на розвиток як масового, так і альтернативного відпочинку, оскільки є невичерпним джерелом краси і разом з тим позитивно впливає на естетику інших ландшафтів - природних, окультурених, урбанізованих. Естетичну основу лісопаркових територій становлять оптимальне співвідношення їх різноманіття в просторі і в часі, а також гармонія.

Природною основою для розвитку оздоровчо-лікувальної рекреації є геологічні ресурси. Мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, бішофіт широко використовуються в рекреаційній діяльності [7].

Основне призначення рекреаційної інфраструктури для України це створення умов для формування прогресивних тенденцій та зменшення впливу негативних явищ у демографічних процесах; раціональне використання вільного часу людей; відтворення робочої сили; поліпшення і збереження фізичного здоров'я населення; ефективне використання трудових ресурсів для здійснення рекреаційної діяльності; підвищення життєвого рівня населення території внаслідок доходів від рекреаційної діяльності тощо.

До складу рекреаційної інфраструктури входять територіальні рекреаційні комплекси, які є частиною загального господарського комплексу територій, та являють собою сполучення рекреаційних закладів і супутніх підприємств інфраструктури, що об'єднані тісними виробничими і економічними зв'язками, а також спільним використанням географічного положення, природних та економічних ресурсів території.

Таким чином, тільки наявність рекреаційної інфраструктури недостатня її слід розглядати у більш широкому змісті: основні елементи інфраструктури повинні виконувати не тільки виключно рекреаційну функцію, але й служити провідним фактором покращення якості соціально-економічного життя регіону і країни в цілому.

Висновки. Розвиток рекреаційної інфраструктури призведе до підвищення рівня комфортабельності та сервісу підприємств рекреаційної індустрії до європейських стандартів. А також, буде сприяти розвитку виробничої та соціальної інфраструктури регіону, збільшить зайнятість населення, створивши нові робочі місця і безпосередньо вплине на розвиток супутнього виробництва, що забезпечуватиме відпочиваючих відповідними продуктами та товарами, а також забезпечить надходження в бюджет додаткових коштів.

Рекреаційна матеріально-технічна база, незважаючи на світову фінансову кризу, залишається одним з найперспективніших напрямів розвитку української економіки, який здатний стимулювати розвиток інших її сфер.

Список використаних джерел

1. Географічний словник "Світ географії та туризму" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/slovnyki/i1/infrastrrekr.htm> (<http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/slovnyki/i1/infrastrrekr.htm>).
2. Енциклопедичний словник "Курорти" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.studyroom.ru/glossari_start/glossari_kurortologij/___glossari_16.htm (http://www.studyroom.ru/glossari_start/glossari_kurortologij/glossari_16.htm).
3. Зайцев В.П., Манучарян С.В., Крамской С.И. Физическая рекреация - один из видов физической культуры в контексте образа жизни человека / В.П. Зайцев, С.В. Манучарян, С.И. Крамской // Слобожанський науково-спортивний вісник [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Snsv/2009_3/09zavmlw.pdf.
4. Липец Ю.Г., Пуляркин В.А., Шлихтер С.Б. География мирового хозяйства: Учеб. пособие для студентов / Ю.Г. Липец, В.А. Пуляркин, С.Б. Шлихтер. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. — 400 с.
5. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM036987.html (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM036987.html).
6. Словник туриста [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cnru123.com/index.php/term/> Словарь+туриста,2618-infrastruktura-rekreationsnaya.xhtml.
7. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. – Ніжин: Видавництво НДПУ імені Миколи Гоголя. – 2004. – 264 с.
8. Смаль І.В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять/ І.В. Смаль. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – 2006. – 80 с.

9. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. Передмова В.М. Литвина. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. - 372 с.

10. Социально-экономическая география Украины / Под ред. О.Шабля.- Львов: Світ, 1998.- 640 с.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2012 р.

bigmir)net 8860 885 (<http://www.bigmir.net/>)
ТОВ "ДКС Центр"

Врору.